

Başvuru: 25 Aralık 2015

Revizyon gönderimi: 9 Nisan 2016

Kabul: 24 Haziran 2016

OnlineFirst: 9 Ağustos 2016

Copyright © 2016 • EDAM

eISSN: 2458-9675

spiritualpc.net

DOI 10.12738/spc.2016.2.0007 • 2016 August • 1(2) • 163–187

Original Article

Ölüm Kaygısı, Tinsellik, Dindarlık Eğilimi ve Varoluş Kaygısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*

Merve Halıcı Kurtulan¹
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Özlem Kararımak²
Bahçeşehir Üniversitesi

Öz

Çalışmada kişilerin ölüm kaygılarının, tinsellik eğilimlerinin, varoluş kaygılarının ve dindarlık eğilimlerinin birbirleri ile ilişkileri ve bu dört değişkenin bazı demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ve değişkenlerin bireylerin yaşantılarına ilişkin bazı durumlara göre yordama gücünün incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 404 kişiden Kişisel Bilgi Formu, Ölüm Kaygısı Ölçeği, Varoluş Ölçeği, Dindarlık Eğilimi Ölçeği ve Tinsellik Ölçeği kullanılarak veri toplanmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda ilişkisel tarama modeli ve betimsel yöntemler kullanılmış, katılımcılar çalışma grubu olarak isimlendirilmiştir. Erkeklerde ölüm kaygısının kızlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerin cinsiyet bağlamında gruplararası farklılık göstermediği görülmüştür. Varoluş kaygısının dini eğitim alma durumuna göre farklılaşmadığı, dini eğitim alanların almayanlara göre daha fazla ölüm kaygısı yaşadıkları, tinsellik eğilimlerinin daha düşük olduğu ve dış güdümlü dindarlık eğiliminde oldukları saptanmıştır. İlişkisel analiz sonuçlarına göre ölüm kaygısı arttıkça varoluş kaygısının azaldığı, varoluş kaygısı azaldıkça tinsellik eğiliminin azaldığı, tinsellik eğilimi azaldıkça dış güdümlü dindarlık eğiliminin görüldüğü ve varoluş kaygısı azaldıkça yine dış güdümlü dindarlık eğilimi görüldüğü saptanmıştır. Ölüm kaygısı tinsellik ve dindarlık eğilimi varoluşsal kaygının anlamlı yordayıcıları olarak bulunmuştur. Çalışmanın sonuçları çerçevesinde ölüm kaygısı, varoluş kaygısı, dindarlık ve tinsellik gibi kavramlara ilişkin ilişkisel çalışmaların sayısının artırılması, dini eğitimin niteliğinin daha kapsamlı bir çalışma olarak ele alınması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Ölüm kaygısı • Varoluş • Dindarlık • Tinsellik • Ruh sağlığı

* Bu çalışma Merve Halıcı Kurtulan'ın yüksek lisans tez çalışmasının bir özetidir. 13. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1 **Yetkilendirilmiş yazar:** Merve Halıcı Kurtulan, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Rektörlük, 06050 Altındağ, Ankara. Eposta: kurtulanmerve@gmail.com

2 Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, 34353 Beşiktaş, İstanbul. Eposta: ozlemkararimak@gmail.com

Atf: Halıcı Kurtulan, M. & Kararımak, Ö. (2016). Ölüm kaygısı, tinsellik, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1, 163–187. <http://dx.doi.org/10.12738/spc.2016.2.0007>

Ruh sağlığının temel konularından biri olan ölüm kaygısı, ölümün modern insanın gözünde anormal ve kaygı verici bir durum olması ve tüm kaygıların birleşim noktası olarak tanımlanması nedeniyle günümüzde daha büyük önem kazanmıştır (Yalom, 1999). Birincil anksiyete kaynağı (Yalom, 2008) olarak nitelendirilen ölüm kaygısı konusunda en etkili yaklaşım olarak görülen varoluşçu yaklaşıma göre ölüm kaygısı yaşama kattığı anlam dolayısıyla olumlu bir kaygıdır (Cevizci, 2005; Corey, 2008). İnsanları anlam arayışına iten ölüm aynı zamanda dinî literatürü de yönlendiren bir kavram olmuş ve din insanların anlam arayışı ile ölüm arasındaki bağın sorgulanması bağlamında bireyin bazı varoluşsal sorulara verdiği cevap olarak tanımlanmıştır (Wulf, 2010).

20. yüzyılın başlarından itibaren pozitif bilim ve din arasında var olduğu düşünölen uyumsuzluklar nedeniyle din ve psikolojik/psikiyatrik rahatsızlıklar arasındaki ilişki göz ardı edilmiştir (Larson & Milano, 1997). Özellikle Freud (1927) ve Ellis (1988) gibi seçkin teorisyenlerin nevroz ve akıl rahatsızlıklarının sebebi olarak dini göstermeleri psikiyatri bilimini din ve tinsellik kavramlarından uzak tutmuştur.

Ancak son zamanlarda ruh sağlığının din ve tinsellikle ilişkisini araştıran çalışmalar hız kazanmıştır. 1990-2010 yılları arasında PubMed veritabanında din (religion, religiosity ve religiousness) ve tinsellik (spiritual ve spirituality) başlığı taşıyan çalışmalar taranmış ve 5200 çalışmaya rastlanmıştır (Bonelli & Koenig, 2013). Bu çalışma kapsamında International Scientific 2010 endeksinde yer alan ve etki değeri en yüksek olan psikiyatri ve nöroloji dergileri taranmıştır. Ölçütlere uyan çalışmaların %72'sinde din/tinsellik ve ruh sağlığı arasında olumlu ilişki, %18,6'sında hem olumlu hem olumsuz ilişki, %4,7'sinde olumsuz ilişki rapor edilmiştir. Oysa 1986 yılında yapılan sistematik bir tarama çalışmasında incelenen nicel çalışmaların sadece %2,5'inde din/tinsellikle ilgili bir değişkene rastlanmıştır (Larson, Pattison, Blazer, Omran & Kaplan, 1986). Öte yandan 1978 ve 1989 yılları arasında iki psikiyatri dergisi dikkate alınarak yapılan bir taramada bilimsel çalışmaların %72'sinde din/tinsellik ve ruh sağlığı arasındaki ilişki olumlu, %16'sında olumsuz, %12'sinde ise ilişki olmadığı rapor edilmiştir (Larson ve ark., 1992).

Apaydın (2010) din ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi analiz etmek üzere yapılan araştırmaları incelediği makalesinde bu ilişkiyi olumlu ve olumsuz olmak üzere iki başlık altında ortaya koymuş ve bunların teorik arka planlarını açıklamıştır. Buna göre dindarlık ile yaşam doyumu ve mutluluk arasındaki ilişkiyi araştıran ve yurtdışında yapılan 100 araştırmadan 79'unda dinî inancın daha yüksek bir yaşam memnuniyeti ve daha büyük bir mutluluğa eşlik ettiği tespit edilmiştir. Çalışmasında Türkiye'de yapılan benzer sonuçlu araştırma örneklerine de yer veren Apaydın dindarlık arttıkça olumsuz duyguların artması, dindarlık azaldıkça olumsuz duyguların azalması şeklinde ifade

edilebilecek sonuçlara ulaşan çeşitli araştırma örneklerini de incelemiştir. Bunların başında olumsuz duygular ile din arasındaki pozitif ilişki denilince ilk akla gelen ve klinik bulgulardan hareketle bu ilişkiyi ortaya koyan Freud ve Ellis'in çalışmalarının olduğu görülmektedir. Örneğin bir çalışmada şizofreni ve dindarlık arasında doğrudan bir ilişki bulunmuştur (Watters, 1992). Benzer şekilde 52 psikiyatrik hastanın dinî inançlarını ve yaşantılarını inceleyen bir başka çalışma (Kroll & Sheehan, 1989) hastaların %31'inin majör depresyon, %19'unun şizofreni, %19'unun kişilik bozukluğu, %21'inin manik epizode tanısı aldığını ortaya koymuştur. Ayrıca kişinin doğrudan Yaratıcıyla iletişim kurduğuna inanması gibi sağlıklı inançlara da rastlanmıştır (Pargament, 1997). Öte yandan ciddi akıl rahatsızlığı yaşayan bireylerin yaşam kaliteleri ve tinsel inançları arasında olumlu yönde ilişki rapor edilmektedir (Young, 2010). Normal popülasyonda din ve tinselliğin, depresyonu (Wink & Scott, 2005) ve kaygıyı (Koenig, 2001) hafifletici etkisi bulunmuştur. Alkol bağımlıları ile yürütülen bir çalışmada (Laudet Morgen & White, 2006) tinsel ve dinî inançların stresi azaltıcı etkisi olduğu ve bağımlılıktan kurtulmayı kolaylaştırdığı bulunmuştur. Yaşamı tehdit edici olaylara maruz kalan ve dinî/tinsel inançları güçlü bireylerin; daha etkili başa çıkma becerileri, daha iyi sağlık durumları ve genel yaşam kaliteleri sayesinde daha kolay uyum sağladıkları bulunmuştur (Glas, 2007). Kadınların erkeklere göre tinsel bağlantılarının daha yüksek olduğu rapor edilmiştir (WHOQoL SRPB Group, 2006; Wink & Dillon, 2002).

Ülkemizdeki literatür taramasında ise din ile ruh sağlığı arasındaki ilişki konusunda sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Almanyalı Türk göçmenlerle yürütülen bir çalışmada (Koç, 2013) iç güdümlü dinsel yönelim ve kaygı arasında negatif yönde, dış güdümlü dinsel yönelim ve kaygı arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bir diğer çalışmada (Dirik & Günay, 2009) yüksek düzeyde dindarlık olumsuz benlik yönelimi, dış denetim odağı ve yüksek düzeyde psikolojik sıkıntı ile ilişkili bulunmuştur.

Fiziksel sağlık ve din/tinsellik arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma sonucuna göre (Rippentrop, Altmaier, Chen, Found & Keffala, 2005) fiziksel sağlığı kötü olan bireylerin dinî etkinliklerde (dua etme ve meditasyon) bulunma olasılığı daha yüksektir. Yazarlara göre dinî etkinliklerde bulunma bir başa çıkma mekanizması olarak yorumlanmıştır. Ancak aynı çalışmada tinsel ve din etkinliklerin kronik ağrıları azaltıcı etkisine rastlanmamıştır. Benzer doğrultuda tinsel ve dinî değişkenlerin fiziksel hastalıkla başa çıkmayı olumlu yönde etkilediği bulunmuştur (Johnston & Spilka, 1991).

İnsanın dine ölüm kaygısı, yok oluş endişesi ve ebedilik kazanma arzusu ile bağlandığını ifade eden Malinowski dindarlığı, ölümsüzlük arzusu ve sonsuzluk

umudunun bir yansıması olarak tanımlamıştır (Bahadır, 2002). Cohen ve Mount (2000) kanser hastaları ile yürüttükleri nitel bir çalışmada (n = 100) yaşam kalitesine etki eden faktörlerin hayatta olmak, varoluşsal iç huzur, özgürlük, umut gibi tinsel değişkenler olduğunu rapor etmişlerdir. Varoluşçu eğilimdeki Yalom'a (2001) göre insan yaşam enerjisini ölüm kaygısıyla baş etmek için kullanmaktadır; ölümün gerçekliği karşısında insan, yaşamını zenginleştirme yönünde hareket etme eğilimindedir. Yaşamdaki ve ölümdaki temel anlamı bulmaya yönelik kaygı ölüme dair düşünceler, anlamsızlık ve suçluluk gibi varoluşsal temalar içerir (Weems ve ark., 2004). Bu tanıma göre ölüm kaygısı ve varoluşsal kaygı ilişkilidir. Ayrıca ölüm kaygısı ya da korkusu karşısında dinî inanç sistemlerinin başa çıkma görevi üstlendiği düşünülebilir. Ölüm kaygısı ve dindarlık arasında pozitif yönde ilişki rapor eden bir çalışmaya rastlanmıştır (Yıldız, 1998). Ancak ölüm kaygısı ve dindarlık arasında negatif ilişkiyi rapor eden araştırmalara da rastlanmaktadır (Henrie & Patrick, 2014). Ölüm kaygısı ve psikopatoloji arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada kaygı, somatizasyon ve fobik kaçınma tepkileri ölüm kaygısı ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur (Erdoğan & Özkan, 2007).

Dindarlığı boyutlandırarak iç güdümlü ve dış güdümlü dindarlık modelini ortaya koyan Allport iki dindar insan tipi ortaya koymuştur (Holm, 2004). Buna göre iç güdümlü dindarlık eğilimine sahip bireyler, dinden faydalanmak yerine daha az önyargıya sahip kişiler olarak tanımlanırken; dış güdümlü dindarlık eğilimine sahip kişiler, dini araç olarak kullanan ve içselleştirilmemiş bir din şekliyle teselli bulan kişiler olarak tanımlanmıştır (Allport & Ross, 1967). Ülkemizde yapılan bir araştırmada erkek üniversite öğrencilerinin dış güdümlü dindarlık eğilimleri kız öğrencilerin dış güdümlü dindarlık eğilimlerinden yüksek bulunmuşken ölüm kaygısında cinsiyet farkına rastlanamamıştır (Mutlu, 2013). Ancak bir başka çalışmada kadınların ölüm kaygısı erkeklerden daha yüksek bulunmuştur (Kıraç, 2007).

Tinsellik çoğu zaman din kavramı ile birlikte anılmakla birlikte özellikle son dönemde uluslararası literatürde din ve tinselliğin farklı kavramlar olduğu yönünde bir eğilim gözlenmektedir (Hill ve ark., 2000). Tinsellik ve din birbiriyle ilişkili iki kavram olarak tanımlanıyor olsa da birbirinden ayrı kavramsal yapılar olarak görülmektedir. Din düzenlenmiş bir değerler ve ritüeller sistemidir ve bireylerin cemaat olarak yerine getirdikleri uygulamalardan oluşmaktadır (Russinova ve Cash, 2007; Pargament, 1999). Tinsellik ise dindarlıktan daha geniş bir anlam sahasına işaret ettiğinden tinsel olan ancak dinî olmayan duygulardan söz etmek mümkündür (Horozcu, 2010). Öte yandan karmaşık ve çok yönlü bir kavram olan tinsellik varoluşsal ve ilişkisel olmak üzere iki temel unsur içermektedir (Brown ve ark., 2013). Yaşamın anlamı, dindarlık ve tinsellik arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere insanoğlunun kendine hayatın bir anlamı olup olmadığını ve yaşamın bir başka

boyutunun olup olmadığını soruyor durumda olması hâlinde belli bir inanca sahip veya dindar olup olmadığına bakmaksızın herkesin tinsellik ile bir şekilde alakalı olduğu ifade edilmektedir (Lenoir, 2003). Yaşamdaki anlam arayışını kapsayan varoluşsal boyutun ruh sağlığı üzerindeki koruyucu etkisinden söz edilmektedir (Brown ve ark., 2013; Corrington, 1989; Daaleman & Kaufman, 2006). Öte yandan tinsellik sağlığın, hastalığın, acının, ağrının ve ölümün anlamının bulunmasında bireylere yardımcı olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Baker, 2003; Potter & Perry, 1997; Salladay & MacDonnell, 1989). Tinsellik ve ölüm kaygısı arasında negatif yönde ilişki rapor eden araştırmaların (Rasmussen & Johnson, 1994) yanı sıra ilişki olmadığını da rapor eden araştırmalar (Wink, 2006) vardır. Özetle literatürde ölüm kaygısıyla tinsellik ve dindarlık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda bir fikir birliği gözükmemektedir. Tinsellik ve din kavramlarının bireysel yaşantılara dayanan güçlü yönleri olduğundan işe vuruk tanımlarının yapılmasının zor olduğu kabul edilmektedir (Zinnbauer ve ark., 1997).

Ülkemizdeki literatürde dinî ve tinsel inançların ruh sağlığı alanındaki rolünü araştıran çalışmalar çok sınırlı sayıdadır. Özellikle ulusal literatürde söz konusu değişkenlerle ilgili olarak önemli bir boşluk olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın bulgularının ulusal ve uluslararası literatürdeki boşluğun giderilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı ölüm kaygısı, tinsellik, varoluş kaygısı ve dindarlık eğilimi değişkenlerinin, ruh sağlığı alanındaki rolünü tespit etmektir. Araştırmanın amacı kapsamında ilk aşamada çalışmanın değişkenlerinin gruplararası (cinsiyet, dinî eğitim alma durumu) fark gösterip göstermediği sınıanmıştır. İkinci aşamada çalışmanın değişkenleri arasındaki çift yönlü ilişkiler incelenmiştir. Üçüncü aşamada ise yaşamlarının son altı ayında kayıp yaşamış ve yaşamamış bireylerde varoluş kaygısının diğer değişkenler tarafından yordama gücü incelenmiştir. Bu analizde bağımlı değişken varoluş kaygısı iken bağımsız değişkenler dinî eğitim alma durumu, ölüm kaygısı, tinsellik ve dindarlık eğilimleri olmuştur.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2010-2011 akademik yılı bahar döneminde lisans düzeyinde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu 404 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma değişkenlerinin kaygıyı tetikleyici özellik taşımalarından dolayı veri toplama aşamasında gönüllülük esasını sağlama amacıyla kolay ulaşılabılır durum örnekleme kullanılmıştır. Araştırmanın

amacı doğrultusunda iki ya da daha fazla değişken arasında birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan ilişkiisel tarama modeli ve betimsel yöntemler kullanılmıştır. Çalışmanın değişkenlerinin kaygı tetikleyici özelliğinden dolayı sistematik örnekleme yöntemleri tercih edilmemiş, katılımcılar çalışma grubu olarak isimlendirilmiştir.

Çalışma grubunun yaş aralığı 18-32, ortalama yaş değeri ise 22'dir. Çalışma grubunu oluşturan kişilerin cinsiyet dağılımı %48,5 kız, %51,5 erkek şeklindedir. Çalışma grubunda bulunanların 171'i (%42,2) Eğitim Fakültesi'nde, 6'sı (%1,5) Denizcilik Fakültesi'nde, 6'sı (%1,5) Diş Hekimliği Fakültesi'nde, 21'i (%5,2) Eczacılık Fakültesi'nde, 23'ü (%5,7) Fen-Edebiyat Fakültesi'nde, 1'i (%0,2) Güzel Sanatlar Fakültesi'nde, 50'si (%12,4) Hukuk Fakültesi'nde, 6'sı (%1,5) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde, 60'ı (%14,9) İletişim Fakültesi'nde, 7'si (%1,7) Mimarlık Fakültesi'nde, 20'si (%5) Mühendislik Fakültesi'nde, 18'i (%4,5) Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde ve 15'i (%3,7) Tıp Fakültesi'nde öğrenim görmektedir. Bu kişilerin 14'ü (%3,5) hazırlık sınıfında, 73'ü (%18,1) birinci sınıfta, 78'i (%19,4) ikinci sınıfta, 102'si (%25,3) üçüncü sınıfta, 130'u (%32) dördüncü sınıfta ve 7'si (%1,7) beşinci sınıftadır. Bu kişilerin %58'i dinî eğitim aldığını, %42'si almadığını; %89'u kronik bir fiziksel rahatsızlığının bulunmadığını, %11'i kronik bir fiziksel rahatsızlığı bulunduğunu; %16'sı psikolojik tedavi aldığını, %84'ü almadığını; %41'i yaşamının son altı ayında kayıp yaşadığını belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel bilgi formu. Bu form ile çalışma grubunun demografik bilgileri, araştırmanın amacı doğrultusunda fizyolojik ya da psikolojik kronik rahatsızlığı bulunup bulunmama durumu, ölüme şahit olma ve yakın zamanda bir yakını kaybetme durumlarının yanı sıra çalışma grubunun dinî eğitim alıp almama durumları hakkında da bilgi toplanmıştır. Bu araştırma kapsamında dinî eğitim; Kur'an kursu, dini cemaat veya cami hocası tarafından verilen eğitim olarak tanımlanmakla birlikte bunların dışında dinî eğitimin alındığı kurum veya kişilerin olması ihtimaline karşı "diğer" seçeneği de soru formuna eklenmiştir.

Ölüm Kaygısı Ölçeği: Çalışma grubunun ölüm kaygısı düzeylerini belirlemek amacıyla [Thorson ve Powell'in \(1992\)](#) geliştirdiği Ölüm Kaygısı Ölçeği kullanılmıştır. Türkçeye uyarlama çalışmaları [Yıldız ve Karaca \(2007\)](#) tarafından 2001 yılında gerçekleştirilen ölçeğin bu araştırma kapsamında geçerlik ve güvenilirlikleri test edilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha değerinin 0,82 olduğu saptanmıştır. Ölçeğin geçerliğini saptamak amacıyla Varimax döndürmesi kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda 1'den büyük altı temel faktör bulunmuştur. (i) Faktörün

varyansı %24,9, (ii) faktörün varyansı %8,7, (iii) faktörün varyansı %6,7, (iv) faktörün varyansı %5, (v) faktörün varyansı %4,2 ve (vi) faktörün varyansı %4,1 olarak tespit edilmiştir. Beşli Likert formundaki ölçekten alınan yüksek puan ölüm kaygısı düzeyinin yüksekliğini göstermektedir. Araştırmada ölçek b faktör yapısı ile değerlendirilmiştir.

Varoluş Ölçeği: Victor Frankl'ın logoterapisini temel olarak Langle ve Orgler (2003) tarafından geliştirilen ölçeğin orijinal dili Almancadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Kararımk (2009) tarafından gerçekleştirilmiş olup, uyarlamada ölçek 6 madde ve tek faktör hâline dönüştürülmüştür.

Ölçeğin güvenilirliğini sınamak amacıyla yapılan çözümleme sonucunda ölçeğin Cronbach Alpha değerinin 0,817 olduğu saptanmıştır. Ölçeğin geçerliğini saptamak amacıyla Varimax döndürmesi kullanılarak faktör analizi sonucunda 1'den büyük tek temel faktör bulunmuştur. Türkçe uyarlaması beşli Likert formunda olan ölçekten elde edilen yüksek puanlar çalışma grubundakilerin varoluşsal kaygısının düşük olduğunu göstermektedir.

Dindarlık Eğilimi Ölçeği: Türkçeye uyarlaması Kayıklık (2000) tarafından gerçekleştirilen Dindarlık Eğilimi Ölçeğinin orijinali Allport ve Ross (1967) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini sınamak amacıyla bu araştırma kapsamında yapılan çözümleme ile Cronbach Alpha değerinin 0,803 olduğu saptanmıştır. Ölçeğin geçerliğini saptamak amacıyla Varimax döndürmesi kullanılarak faktör analizi sonucunda 1'den büyük iki temel faktör bulunmuştur. (i) faktörün varyansı %39 ve (ii) faktörün varyansı %17,5'tir. Türkçe uyarlaması 10 sorudan oluşan ölçekten alınan yüksek puanlar iç güdümlü dindarlık eğilimini, düşük puanlar ise dış güdümlü dindarlık eğilimini göstermektedir.

Tinsellik Ölçeği: Kararımk ve Korkut (2009) tarafından kavramsal ve metodolojik olarak ölçülmesi zor kabul edilen tinsellik değişkenini ölçmek ve kültüre özgü bir ölçek olması amacıyla, uyarlama yerine yeni bir çalışma ortaya konmak üzere geliştirilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini sınamak amacıyla yapılan çözümleme sonucunda on beş sorudan oluşan Tinsellik Ölçeğinin Cronbach Alpha değerinin 0,905 olduğu saptanmıştır. Açımlayıcı faktör analiz sonucunda açıklanan toplam varyans %53,5'tir. Ölçeğin geçerliğini saptamak amacıyla Varimax döndürmesi kullanılarak faktör analizi sonucunda 1'den büyük iki temel faktör bulunmuştur. (i) faktörün %44,8, (ii) faktörün %8,6 olarak ölçtüğü görülmektedir. Beşli Likert formundaki ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek tinsellik eğilimini gösterirken, düşük puanlar düşük tinsellik eğilimine işaret etmektedir.

İşlem

Veri toplamak amacıyla kişisel bilgi formu ve ölçekler üniversite öğrencileri ile yapılan birebir görüşmelerde uygulanmıştır. Formların bir bölümü bizzat araştırmacı tarafından, bir bölümü ise araştırmacı tarafından ön bilgi verilmiş gönüllü yardımcıları aracılığıyla uygulanmıştır. Bilgilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla çalışma grubuna ön bilgi verilmiştir. Formun cevaplanması ortalama 10-15 dakika sürmüştür. Anket soru formu çalışma grubuna uygulandıktan sonra formlar kontrol edilmiş, eksik veya birden çok şıkkın işaretlenmiş olduğu formlar analiz dışı bırakılmıştır.

Araştırma deseni olarak ilişkisel tarama modeli seçilmiştir. Ölüm kaygısı, tinsellik, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı değişkenleri arasındaki çift yönlü ilişkileri belirlemek amacıyla Pearson korelasyon katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca bu değişkenlerin cinsiyet ve dinî eğitim alma durumuna göre anlamlı bir değişim gösterip göstermediği ise birden fazla bağımsız değişken olması sebebiyle çoklu varyans analizi yöntemi ile sınanmıştır. Birinci tip hatadan sakınmak adına birden fazla *t*-testi yapmak yerine varyans analizi tercih edilmiştir (Cramer ve ark., 2016). Ölüm kaygısı, tinsellik, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı bağımlı değişkenler; cinsiyet ve dinî eğitim alma durumları bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Bağımsız değişkenler arasındaki etkileşim etkisi de incelenmiştir.

Dinî eğitim alma durumu kontrol edilerek son altı ayda kayıp yaşamış ve bu kaybı yakın ve çok yakın olarak nitelendirmiş kişiler ile kayıp yaşamamış kişilerden oluşan iki ayrı grupta ölüm kaygısı, tinsellik eğilimi ve dindarlık eğiliminin varoluş kaygısını yordama gücü hiyerarşik regresyon analizi ile sınanmıştır. Hiyerarşik regresyon modelinde varoluş kaygısı bağımlı değişken; ölüm kaygısı, tinsellik eğilimi ve dindarlık eğilimi yordayıcı değişken olarak ele alınmıştır. Verilerin istatistiksel analizinde SPSS 18 kullanılmıştır. İstatistiksel analiz için anlamlılık düzeyi 0,05 olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Cinsiyet ve Dinî Eğitim Alma Durumuna Göre Gruplararası Farklılıklara İlişkin Analizler

Cinsiyet ve dinî eğitim alma durumuna göre gruplararası farklılıkları sınamak amacıyla çoklu varyans analizi kullanılmıştır. Ölüm kaygısı, tinsellik eğilimi, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı bağımlı değişken; cinsiyet ve dinî eğitim alma bağımsız değişken olarak alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre bağımlı değişkenler üzerinde cinsiyet (Wilks Lambda (Λ) = 0,89, $F(4,397) = 11.53$, kısmi eta kare = .10, $p = .00$) ve dinî eğitim alma durumuna

göre fark (Wilks Lambda (Λ) = 0, .845, $F(4,397) = 18.25$, kısmi eta kare = .15, $p = .00$) bulunmuştur. Bağımlı değişkenler için cinsiyet farkına ayrı ayrı bakıldığında sadece ölüm kaygısı puanlarının erkeklerde kızlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur [$F(3,400) = 42.47$, $p = .00$ kısmi eta kare = .09]. Tinsellik eğilimi, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı cinsiyete göre anlamlı değişkenlik göstermemektedir (Tablo 1).

Tablo 1

Cinsiyete Göre Ölüm Kaygısı, Tinsellik Eğilimi, Dindarlık Eğilimi ve Varoluş Kaygısı Değişkenlerinin Betimsel İstatistik Değerleri

Cinsiyet		<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	<i>sd</i>	<i>F</i>
Ölüm Kaygısı	Kız	196	71.01	15.70	404	42.47
	Erkek	208	81.66	14.32		
Tinsellik	Kız	196	28.81	10.09	404	2.99
	Erkek	208	30.11	12.70		
Dindarlık Eğilimi	Kız	196	23.63	7.13	404	0.76
	Erkek	208	23.58	8.44		
Varoluş Kaygısı	Kız	196	21.22	5.96	404	0.63
	Erkek	208	21.69	5.40		

Çoklu varyans analizi sonuçlarına göre bağımlı değişkenlerin dinî eğitim alma durumuna göre gösterdikleri değişime ayrı ayrı bakıldığında, dinî eğitim alanlar dinî eğitim almayanlara göre daha çok ölüm kaygısı yaşamaktadırlar [$F(3,400) = 12.10$, $p = .00$ kısmi eta kare = .03]. Dinî eğitim alanların tinsellik eğilimleri dinî eğitim almayanlardan düşüktür [$F(3,400) = 14.92$, $p = .00$ kısmi eta kare = .04]. Dinî eğitim alanlar dış güdümlü dindarlık eğilimi gösterirken dinî eğitim almayanların ise iç güdümlü dindarlık eğilimi gösterdikleri bulunmuştur [$F(3,400) = 52.62$, $p = .00$ kısmi eta kare = .11]. Öte yandan varoluş kaygısının dinî eğitim alma durumuna göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2

Dinî Eğitim Alma Durumuna Göre Ölüm Kaygısı, Tinsellik Eğilimi, Dindarlık Eğilimi ve Varoluş Kaygısı Değişkenlerinin Betimsel İstatistik Değerleri

Dinî Eğitim		<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	<i>sd</i>	<i>F</i>
Ölüm Kaygısı	Evet	234	79.27	14.93	404	12.10
	Hayır	170	72.67	16.46		
Tinsellik Eğilimi	Evet	234	27.72	11.43	404	14.92
	Hayır	170	31.90	11.21		
Dindarlık Eğilimi	Evet	234	21.35	7.28	404	52.62
	Hayır	170	26.71	7.48		
Varoluş Kaygısı	Evet	234	21.63	5.59	404	0.33
	Hayır	170	21.24	5.81		

Çalışma Değişkenleri Arasındaki Çift Yönlü İlişkisel Analizler

Çalışmanın sürekli değişkenleri arasındaki çift yönlü ilişkileri sınamak amacıyla Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ölüm kaygısı arttıkça, varoluş kaygısı azalmaktadır ($r = 0.228, p < .01$). Öte yandan ölüm kaygısı ile tinsellik eğilimi ve ölüm kaygısı ile dindarlık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır (Tablo 3). Ayrıca varoluş kaygısı azaldıkça tinsellik eğilimi de azalmakta ($r = -0.35, p < .01$); tinsellik eğilimi arttıkça iç güdümlü dindarlık eğilimi artmakta ($r = 0.60, p < .01$) ve varoluş kaygısı azaldıkça dış güdümlü dindarlık eğiliminde artış görülmektedir ($r = -0.28$).

Tablo 3

Çalışmanın Ana Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Ölüm Kaygısı	Tinsellik Eğilimi	Varoluş Kaygısı	Dindarlık Eğilimi
Ölüm Kaygısı	1	-0.036	0.23*	-0.018
Tinsellik Eğilimi			-0.35*	0.60*
Varoluş Kaygısı				-0.28*
Dindarlık Eğilimi				1

* $p < .01$.

Varoluş Kaygısını Yordayıcı Hiyerarşik Regresyon Analizi

Kayıp yaşamış ve yaşamamış bireylere ilişkin yapılan her iki regresyon analizinde de bağımlı değişken varoluş kaygısı iken analizlerin birinci bloğunda bağımsız değişken olarak yalnızca din eğitimi girilmiş ve iki grup için de bireylerde dinî eğitim alma durumunun varoluş kaygısı üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadığı sonucu çıkmıştır.

Her iki analizin ikinci bloğunda modele bağımsız değişken olarak ölüm kaygısı, tinsellik ve dindarlık eğilimleri girilmiş ve kayıp yaşamış kişilerde model gözlenen varyansın yaklaşık %25'ini açıklamıştır (Tablo 4). Kayıp yaşamamış kişilerde modele ölüm kaygısı, tinsellik ve dindarlık eğilimleri bağımsız değişken olarak girildiğinde, model gözlenen varyansın yaklaşık olarak %16'sını açıklamıştır (Tablo 5).

Tablo 4

Son Altı Ayda Kayıp Yaşamış Bireylerin Varoluş Kaygılarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayıcı Değişkenler	B	Standart Hata	β	t
<i>Blok 1</i>				
Sabit	23.37	1.62		14.39
Dini Eğitim Alma Durumu	-1.63	1.07	-.13	-1.51
R = .13, R ² = .017, F = 2.30				
<i>Blok 2</i>				
Sabit	19.25	3.08		6.25
Dini Eğitim Alma Durumu	.18	1.02	.01	.181
Ölüm Kaygısı	.11	.030	.30	3.85
Tinsellik Eğilimi	-.13	.050	-.25	-2.61
Dindarlık Eğilimi	-.14	.076	-.19	-1.92
R = .50, R ² = .25, F = 13.44				

Tablo 5

Son Altı Ayda Kayıp Yaşamamış Bireylerin Varoluş Kaygılarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayıcı Değişkenler	B	Standart Hata	β	t
<i>Blok 1</i>				
Sabit	21.39	1.05		20.38
Dini Eğitim Alma Durumu	.33	.69	0.31	.47
R = .03, R ² = .001, F = .22				
<i>Blok 2</i>				
Sabit	18.59	2.11		8.82
Dini Eğitim Alma Durumu	1.80	.70	.17	2.58
Ölüm Kaygısı	-.15	.036	-.32	-4.24
Tinsellik Eğilimi	.078	.020	.24	3.83
Dindarlık Eğilimi	-.035	.054	-.05	-.65
R=.40, R ² =.16, F=14.92				

Tartışma

Bu çalışma ile ölüm kaygısı, varoluş kaygısı, dindarlık ve tinsellik değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Varoluşçu yaklaşımla uyumlu olarak bireylerde varoluş kaygısı arttıkça, ölüm kaygısı düzeyinin azalmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Yaşamın anlamlandırılması yönünde itici bir güç olarak varoluş kaygısının, ölümün farkındalığını yaşamada ve onun kaygısı ile baş etmede etkin bir rol oynayacağı ifade edilmektedir (Corey, 2008). Yalom (1999) yaşamın anlamını varoluşsal kaygı bağlamında sorguladığı bir zeminde kişi varoluşsal bir kaygı duyuyor ise ölümü anlamlandırmada ve ölüm kaygısı ile baş etmede daha başarılı olabileceğini tespit etmiştir. Bunu ölmek üzere olan hastalar ile yaptığı bazı klinik deneyler ile tespit etmiştir. Yalom bu deneyler ile yaşamın anlamı duygusuna sahip olan hastaların bu duyguya sahip olmayan hastalara göre ölüme karşı daha az umutsuz olduklarını ortaya

koymuştur. Ancak bu bulgu iki değişken arasındaki pozitif ilişkiyi gösteren başka bir çalışma ile tutarlı gözükmemektedir (Allan & Shearer, 2012). Ölüm kaygısının diğer değişkenler ile ilişkisi incelendiğinde, ölüm kaygısı ile tinsellik ve dindarlık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığı ortaya konmuştur. Bu çalışmanın bulgusunu destekleyen bir çalışmada üniversite öğrencilerinde içten yönelimli dindarlık eğilimi ve ölüm kaygısı arasında ilişki bulunamamıştır. (Thorson & Powell, 1989; Rasmussen & Johnson, 1994). Ölüm kaygısı, tinsellik ve dindarlık eğilimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında literatürde bu konuda bir sonuç birliği olmadığı gözlemlenmiştir (Cohen ve ark., 2005). Ölüm kaygısı ile tinsellik eğilimi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yönünde sonuç elde edilmiştir. Bu bulgu tinsellik ve ölüm kaygısı arasında negatif ilişki rapor eden ve Müslüman olmayan bir grupta yürütülen bir çalışmanın (Rasmussen & Johnson, 1994) bulgusu ile tutarlı değildir. Yine Müslüman olmayan bir grupta tinsellik ve ölüm korkusu arasında negatif ilişki bulunmuştur (Wink, 2006). Varoluş kaygısı düzeyleri ile tinsellik ve dindarlık eğilimleri arasında anlamlı ilişki gözlemlenmiştir. Henüz yeni bir kavram olan tinselliğin kapsamlı doğası bağlamında ölüm kaygısı ile ilişkisini inceleneceği derinlemesine araştırmalar gerçekleştirilerek literatüre bu alanda katkı sağlanması önerilmektedir.

Çalışma grubunun varoluş kaygıları ile tinsellik eğilimleri arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Tinsellik eğilimleri yüksek olan bireylerin varoluş kaygılarının da yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Literatürde tinselliğin varoluşçu yaklaşım ile açıklanabilecek bir kavram olduğu ve tinsel temaların varoluşçu bakış açısıyla kesiştiği görülmektedir (Kararmak, 2004; Webb, Toussaint & Dula, 2014). Ayrıca tinsellik ile dindarlık arasındaki ilişki incelendiğinde, tinsellik eğilim düzeyleri yüksek olan bireylerin iç güdümlü dindarlık eğiliminde oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu iki kavram literatürde çoğunlukla birbiri yerine kullanılmakla birlikte (Kostak, 2007); tinselliğin dini kapsayan bir üst unsur olarak öne sürüldüğü Wax'ın (2005) görüşü ile çalışma sonuçlarının uyumlu olduğu görülmektedir.

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre varoluş kaygıları düşük olan bireylerin dış güdümlü dindarlık eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Dindarlık eğilimi ve varoluşsal kaygı arasındaki ilişkiyi incelediği tezinde Kıraç (2007) bireylerde iç güdümlü dindarlık eğiliminin artması ile hayattaki anlam duygusunun da arttığını saptamıştır. Hem Kıraç'ın (2007) hem bu çalışmanın bulguları tinsellik kavramındaki varoluşsal boyutu desteklemektedir. Aynı çalışmada incelenen dindarlık eğilimi ile ölüm kaygısı ilişkisine bakıldığında ise bu ikisi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu bulgu araştırmamızın sonuçları ile tutarlı gözükmemektedir.

Araştırma sonuçları erkeklerde ölüm kaygısının kızlara göre daha fazla olduğunu saptarken tinsellik eğilimi dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmadığını göstermiştir. Ölüm kaygısını kadınlarda daha yüksek bulan çalışma (Kıraç, 2007), cinsiyet farkına rastlanmayan (Mutlu, 2013) sonuçlardan farklı yönde bulgular elde etmiştir. Öte yandan varoluş kaygısının, dinî eğitim alma durumuna göre anlamlı bir değişim göstermediği ve ölüm kaygısı, tinsellik ve dindarlık eğilimlerinin ise, dinî eğitim alma durumuna göre anlamlı olarak farklılaştığı ortaya konmuştur.

Araştırmanın bulgularına göre dinî eğitim almayan bireylerin tinsellik eğilimleri, dinî eğitim alanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç ise literatürde tinselliğin dini kapsayan daha geniş bir kavram olduğuna ilişkin sonuçları desteklemektedir (Kostak, 2007). Dinî eğitim alan bireyler dış güdümlü dindarlık eğilimi gösterirken dinî eğitim almayan bireylerin iç güdümlü dindarlık eğilimi gösterdikleri saptanmıştır. Dinî eğitim alanların almayanlara göre ölüm kaygısı daha yüksekken; dinî eğitim ile tinsellik, dindarlık gibi inanç sistemleri ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkiyel durum, söz konusu eğitimin ruh sağlığı alanında etkin rol oynadığını göstermektedir. Bu sonuca göre, verilen dinî eğitimin niteliği ve ölüm kaygısını olumsuz yönde etkileyerek artırıcı bir unsur olması konusunda detaylı bir araştırma gerçekleştirerek literatüre katkı sağlanması önerilmektedir.

Varoluş kaygısının yordanmasına ilişkin hiyerarşik regresyon modeli, son altı ayda yakın kaybı yaşayan ve yaşamayan iki farklı grupta sınıanmıştır. Ölüm kaygısı, tinsellik eğilimi ve dindarlık eğilimi her iki grupta da anlamlı olarak varoluş kaygısını açıklamıştır. Regresyon modeli ile açıklanan varyans, kayıp yaşayan kişilerde %25 iken kayıp yaşamayan kişilerde %16 olarak tespit edilmiştir. Kayıp yaşamış olmanın varoluş kaygısını açıklamada %9'luk bir artışa neden olduğu görülmektedir. Bu durum ölümle karşılaşmanın yaşamı anlamlandırmayı kolaylaştırdığı şeklinde literatür ile uyumlu bir sonuç olarak yorumlanabilir. Kayıp yaşantısının varoluşsal bir sorgulama ya da anlamlandırma sürecine katkıda bulunduğu düşünülebilir. Aynı zamanda varoluşsal bir yaşam krizi olan ölümle karşılaşılması sonrasında kişilerin dinî ve tinsel ihtiyaçlarının arttığı düşünülebilir. Yeni tanı almış kanser hastaları ile yürütülen bir çalışmada, tinsellik rahatlatma ve anlam bulma sürecinde koruyucu faktör olarak bulunmuştur (Hounsgaard & Hvidt, 2013). İleride yürütülecek çalışmalarda kayıp yaşantısının varoluş kaygısı üzerindeki etkisi derinlemesine araştırılabilir.